

СЕКЦІЯ 3. ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-348-7-13>

ЦІННІСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН

Гоян І. М.

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії, соціології і релігієзнавства*

Будз А. В.

*аспірант кафедри філософії, соціології і релігієзнавства
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Цінності є фундаментальними чинниками поведінки людини, стимулами її діяльності та світогляду. Люди здійснюють свою діяльність базуючись на певних системах та ієрархіях цінностей, які переважають у суспільстві. Питання цінностей є важливим із тієї причини, що вони мають вихід на практичний рівень людської життєдіяльності, а не тільки теоретичний. На цій основі, люди із різних культурних контекстів, різних ціннісних ідентифікацій та різних соціальних структур, які мають відмінні системи цінностей будуть діяти по-різному. Навіть якщо ці цінності є загальнолюдськими і ліберальними, то нема жодних гарантій, що вони будуть оптимальними орієнтирами поведінки людини. У цьому аспекті, слід мати на увазі, що лібералізм також містить недоліки, які дозволили постмодерній теорії підірвати свій суспільний статус, бо толеруючи відмінності в поглядах, лібералізм дозволяє людям не підтримувати лібералізм [3, с. 204]. Наполягаючи на свободі дискусії, лібералізм явно дозволяє і навіть вітає критику власних догм, тобто, проголошуючи загальнолюдські цінності, лібералізм привертає увагу до способів, якими західні суспільства, як минулі, так і теперішні, не спромоглися жити відповідно до цих проголошених цінностей [3, с. 204].

В такому аспекті виникає питання про те, які фактори впливають на переоцінку цінностей? Одним із таких факторів, які найбільше впливають на переоцінку цінностей є війни та розмаїті соціальні

конфлікти. Звертаючись до історичних аналогій, такими є епідемія чуми в Європі, яка призвела до збільшення цінності людського життя і надання селянам більше прав; або, наприклад, Перша та Друга світові війни, які через людський жах та страждання змусили переосмислити вартість людського життя та прийняти Загальну декларацію прав людини. Безсумнівно, ми зараз переживаємо період новітніх конфліктів і можемо відчувати зміну в пріоритетності цінностей як на особистісному рівні так і на національному рівні.

На наш погляд, цінності за своєю природою є екзистенційними. Екзистенційні цінності, тобто ті, які є критеріями людської природи не можуть бути цілком релятивними та мають тенденцію до абсолютності, бо вони ґрунтуються на природі людини. Тобто, справжнім критерієм цінностей є життєво необхідні потреби людини, які походять від людської природи та вказують на те, що основними людськими цінностями є життя, здоров'я, сім'я, свобода, бо без них людина не має повноцінного і гідного існування. Тому абсолютизм та релятивізм цінностей не виражають справжньої природи людини. Цінності не можуть бути релятивними, бо людина – це смертна істота, яка потребує певного ряду необхідних та універсальних екзистенційних цінностей незалежних від соціального та історичного простору і часу.

Причини швидкої «зміни цінностей» або «переоцінки цінностей», (принаймні в українському суспільстві чи європейських демократіях сучасності) пов'язані з агресивними діями росії, яка у результаті гібридної війни проти України анексувала Крим у 2014 році, а в лютому 2022 розв'язала повномасштабну війну проти України. Хоча, на жаль, ця війна ще не завершена, але вона уже залишила свій аксіологічний відбиток на українському суспільстві. Зокрема, одним із наслідків цієї війни стала «переоцінка цінностей» в українському суспільстві, яка, насамперед, відобразилася на системі індивідуальних та сімейних цінностей. Зокрема, отримали свої найвищі статуси такі цінності, як – особисте здоров'я і життя, особиста честь і гідність, сім'я, родина, батьківщина (Україна). Тобто основними цінностями стають екзистенційні та соціальні цінності, а не матеріальні (гроші, власність, майно). Жертовність українського народу та українських воїнів, непередбачуваність завтрашнього дня, масштабне руйнування матеріальних цінностей в наслідок воєнних дій вносять відповідну «корекцію» у систему цінностей українського народу, для якого матеріальні цінності стають свого роду ефемерними ідеалами, які не мають ніякого значення у порівнянні із цінностями людського життя, здоров'я, цілісністю сім'ї та людяністю у відносинах на інтер'єктивному рівні.

В чому особливість та унікальність української аксіологічної ситуації? Як нація, що пережила терор зі сторони радянської влади – українці свідомо обрали

шлях демократії та незалежності. Власне, такий вибір і став однією із причин агресивних військових дій з боку росії, яка намагається не випустити Україну із сфери свого світоглядного, культурного та аксіологічного впливу. Як стверджує Ю. Харарі, «в серці української кризи лежить фундаментальне питання про природу історії та природу людства: чи є можливими зміни?» [2]. Тобто на кону сам напрямок людської історії. Чи зможемо ми відстояти демократію як вид управління державою, в якій цінується людське життя, чи дозволимо диктатурам зневажати людське життя, що неодмінно призведе до ще більшої кількості війн? Ю. Харарі вважає, що «...впродовж багатьох поколінь українці знали мало що, окрім тиранії та насилля. Вони пережили два століття царського самодержавства... жакхливий рукотворний голод Голодомору, сталінський терор, нацистську окупацію та десятиліття нищівної комуністичної диктатури. Коли Радянський Союз розпався, історія, здавалося, гарантувала, що українці знову підуть на шлях жорстокої тиранії – що ще вони знали? Але вони вибрали інакше. Незважаючи на історію, незважаючи на жакхливу бідність і незважаючи на, здавалося б, непереборні перешкоди, українці встановили демократію» [2]. У цьому аспекті, незважаючи на всю важкість та складність історичних обставин, українці своїм прикладом доводять, що завжди є шанс побудувати справедливе суспільство на основі загальнолюдських універсальних екзистенційних цінностей.

На наш погляд, суттєва зміна цінностей, навіть «*переоцінка цінностей*», може відбуватись дуже швидко, навіть не впродовж десятиліть [1, с. 69], а впродовж фактично кількох місяців. Цю *швидку зміну* демонструють нам, наприклад, події теперішньої російсько-української війни, (зокрема, її повномасштабна фаза впродовж 2022–2023 років), оскільки динамічні події у суспільному житті українців стали причиною змін не тільки в українській ментальності, але й у європейській та світовій.

Народ України своєю мужністю і героїзмом підтверджує, що основними людськими цінностями, для них, залишаються екзистенційні та субстанційні цінності (*життя, свобода, гідність, честь, обов'язок, сім'я (діти), історична пам'ять, український народ, батьківщина*), а не цінності меркантильного характеру, які переважно пов'язані із власністю. І саме за *такі субстанційні цінності* українці готові жертвувати навіть власним життям, бо насправді, такі цінності є також і конституюючими цінностями, які структурують українську націю та солідаризують її в історичному процесі.

Література

1. Харарі Ю. Н. Homo Deus. За лаштунками майбутнього / пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ : Букшєф, 2021. 512 с.
2. Harrari Y. N. Yuval Noah Harari argues that what's at stake in Ukraine is the direction of human history. The Economist, 2022. URL: <https://www.economist.com/by-invitation/2022/02/09/yuval-noah-harari-argues-that-whats-at-stake-in-ukraine-is-the-direction-of-human-history>
3. Pluckrose H., Lindsay J. Cynical Theories. Durham, North Carolina : Pitchstone Publishing, 2020. 280 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-348-7-14>

ВІЙНА ЯК ІНДИКАТОР МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ЛЮДИНИ

Гречкосій Р. М.

докторант кафедри філософії

*Навчально-науковий інститут філософії та соціальної політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Життя людини в умовах війни є екзистенційним процесом, який повсякчас змушує її перетрансформувати саму себе. Перебуваючи в об'єктиві ризику, постійного стресу, тривоги etc., людина вимушена постійно проводити ревізію свого духовного, а відповідно і матеріального світу. Але, не лише це проходить стадії перевірки та вдосконалення. Насамперед, війна стала тим індикатором, який висвітлив всі грані людських якостей: на поверхню здіймаються всі ті якості, які можна згідно ситуації визнати як перевагами, так і недоліками; як чесною, так і вадою. І тут, йдеться не про осуд, адже як говорить П. Строссон [3], схвалення чи осуд є недоречними, коли мова йде про прояв людини. Доповнюючи це думкою Дж. Меббота [2]: прояв тих чи інших якостей є справою індивідуальною та добровільною. Йдеться про те, що людина може повною мірою виражати себе, особливо, коли вона знаходиться в умовах небезпеки. І, якщо з-поміж якостей людини, відсутніми є такі як: громадянська зрілість, принциповість, високий рівень власної особистої відповідальності та ін., то їх навіть не можна вимагати. Справа в тому, що саме в такому стані викриваються всі її грані: людина стає надто прозорою. А це уразливе парадоксальність людської природи: дивує, захоплює, обурює або й взагалі приголомшує.